

ФІНАНСИ, ПОДАТКОВА СИСТЕМА ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 336.71

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

Гладинець Н.Ю. к.е.н.

E-mail: gladnata@mail.ru

Мукачівський державний університет

Метою статті є поглиблення наукових зasad забезпечення та підтримки фінансової стійкості банківського сектору, окреслення наявних проблем та розробка адекватних сучасним реаліям шляхів та методів забезпечення стійкого ефективного функціонування банківської системи. Проведений аналіз економічних нормативів, що регламентують банківську діяльність в цілому по банківській системі України, а також індикаторів фінансової стійкості банківської системи України дає підстави стверджувати про вразливість вітчизняних банків до зовнішніх та внутрішніх ризиків. Визначено чинники та специфічні загрози, що розбалансували та підірвали довіру до банківської системи України на сучасному етапі, а відтак вплинули на її фінансову стійкість. Обґрунтовані рекомендації для подолання наслідків кризових явищ всередині банківської системи України. У результаті дослідження виділено низку умов, дотримання яких сприятиме забезпеченню надійності, стабільності та фінансової стійкості банківської системи України. Окреслено заходи, спрямовані на вирішення проблем забезпечення фінансової стійкості банківської системи в кризових умовах та створення передумов економічної стійкості і стабільного розвитку банківського сектору України в посткризовий період.

Ключові слова: фінансова стійкість, комерційні банки, банківська система, банківська діяльність, показники фінансової стійкості банківської системи

UDC 336.71

FINANCIAL STABILITY OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE AND ITS FEATURES SUPPORT UNDER CRISIS

Hladynets N.Yu., PhD in Economics

E-mail: gladnata@mail.ru

Mukachevo State University

The article aims to provide scientific basis and maintain financial stability of the banking sector and enhance existing problems must be identified. Ways and methods to provide a stable effective functioning of the banking system complying with current conditions in this article need to be developed. Economic regulations governing

banking activities in the banking system of Ukraine are investigated. Indicators of financial stability of the banking system of Ukraine are analyzed. This gives reason to believe the vulnerability of domestic banks to external and internal risks. Factors and specific threats that adversely affected and undermined confidence in the banking system of Ukraine at the present stage are set. These negative factors also have affected the financial stability of banks. Recommendations for overcoming the consequences of the crisis in the banking system of Ukraine are grounded in the article. A number of conditions as a result of the study are outlined. Compliance with these conditions ensure reliability, stability and financial stability of the banking system of Ukraine will contribute. Measures to address the issues of financial stability of the banking system in crisis situations are outlined. These measures could provide economic stability and sustainable development of the banking sector in Ukraine in post-crisis period.

Keywords: financial stability, commercial banks, banking system, banking activity, indicators of financial stability of the banking system

Актуальність проблеми. Стан банківської системи кожної країни визначається процесами, що спостерігаються в економічній, соціальній та політичній сфері держави. Стабільність середовища, в якому функціонують комерційні банки, безпосередньо впливає на фінансову стійкість банківської системи.

Забезпечення фінансової стійкості банківської системи є важливою передумовою розвитку та функціонування економіки кожної держави. Особливо актуальним є дане твердження на сучасному етапі, в умовах кризових явищ, які впливають на кредитно-банківську систему України. Проблема підтримання на належному рівні фінансової стійкості, забезпечення надійності та стабільності банківської системи ставить під загрозу не лише прибутковість функціонування комерційних банків, але і їх подальше існування. Зокрема, за 2014 рік 33 банки в Україні були визнані неплатоспроможними. Відтік вкладів із банків склав понад 50 мільярдів у гривнях та близько 9 мільярдів у доларах, а збитки банківської системи за 2014 рік оцінюються у 50 млрд. грн. [1].

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми забезпечення та підтримання на належному рівні фінансової стійкості банківського сектору завжди знаходилися в полі зору наукової спільноти, оскільки стабільність банків є ключовим чинником ефективності функціонування економічної системи в цілому. Значний вклад у дослідження даного питання зробили Азаренкова Г.М., Васюренко О.В., Коваленко В.В.,

Колодізєв О.М., Кочетков В.М., Тридід О.М. та ін. Опубліковані наукові дослідження з питань забезпечення фінансової стійкості окремих комерційних банків та банківської системи в цілому свідчать про те, що ці питання заслуговують на наукове визнання та застосування на практиці.

Високо оцінюючи внесок дослідників у вирішення проблем забезпечення фінансової стійкості, потрібно зауважити, що в умовах кризових явищ дане питання набуває особливої гостроти та потребує врахування саме тих чинників, які наразі визначають як особливості економічного розвитку України в цілому, так і банківської системи зокрема. В першу чергу, це стосується дослідження низки специфічних загроз, що впливають на вітчизняний банківський сектор, а також обґрутування рекомендацій для подолання наслідків кризових явищ всередині банківської системи України.

Мета роботи – поглиблення наукових зasad забезпечення та підтримки фінансової стійкості банківського сектору, окреслення наявних проблем та розробка адекватних сучасним реаліям шляхів та методів забезпечення стійкого ефективного функціонування банківської системи.

Викладення основного матеріалу дослідження. Проблема забезпечення та підтримки фінансової стійкості банківської системи притаманна всім країнам та набула важливого значення і для України. Значною мірою це зумовлено специфікою розвитку вітчизняного банківського сектору, зокрема відносно нетривалим періодом його функціонування, а також необхідністю працювати в умовах підвищеного ризику, що пов'язано з економічною та політичною нестабільністю у державі. Саме тому розробка ефективного механізму управління банківською діяльністю задля забезпечення фінансової стійкості банків має бути ключовим завданням на рівні всіх ланок банківської системи – як Національного банку України, так і кожного комерційного банку.

Як стверджує Камуз А.О., на фінансову стійкість банківської системи впливають зростання/падіння вартості фінансових активів, збільшення/зменшення попиту на валютну ліквідність, стратегія девальвації/ревальвації національної валюти, корегування валутної структури фінансових вкладень підприємств і населення на користь вітчизняної чи іноземної валюти, доступність державної підтримки, обсяги рефінансування. Забезпечення стійкості банківської системи

досягається також повнотою і несуперечливістю чинної нормативно-правової бази, належним рівнем правозастосування і судової практики, наявністю дієвої системи страхування банківських вкладів і ефективної системи оцінки й моніторингу за рівнем фінансової стійкості банківського сектору національної економіки [2, с.19].

Кочетков В.М. пропонує розрізняти екзогенні та ендогенні фактори, що впливають на фінансову стійкість банків. Серед екзогенних факторів він виокремлює економічні, соціально-політичні та фінансові. Ендогенні фактори залежать від функціонування самих банків і пов'язані із адекватністю капіталу банків, якістю їх активів, рівнем менеджменту, рівнем рентабельності, ліквідності балансу, платоспроможності банків [3, с.39].

Фінансову стійкість та надійність банківського сектору визначає дотримання економічних нормативів, що регламентують банківську діяльність (табл.1). У Законі України «Про банки і банківську діяльність» визначено, що «метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках» [4]. З огляду на зазначене, визначені Національним банком України економічні нормативи є тими індикаторами, які дозволяють відстежувати зміни у діяльності кожного комерційного банку, вчасно виявляти ризики та загрози, а відтак і своєчасно вживати до банків певні коригувальні заходи, а також заходи примусового впливу, спрямовані на вдосконалення поточної діяльності банків та їх фінансове оздоровлення. Регламентовані межі нормативних значень покликані сприяти надійному та ефективному функціонуванню банківського сектору.

Таблиця 1. Економічні нормативи банківської діяльності в цілому по банківській системі України

Нормативи	Станом на:					
	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2015
I	2	3	4	5	6	7
Н1 Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (млн грн)	135802	160896	178454	178909	204976	188949
Н2 Норматив адекватності регулятивного капіталу (не менше 10 %)	18.08	20.83	18,90	18.06	18.26	15.60
Н3 Норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (не менше 9 %)	13.91	14.57	14.96	14.89	13.98	-
Н4 Норматив миттєвої ліквідності (не менше 20 %)	64.45	58.80	58.48	69.26	56.99	57.13
Н5 Норматив поточної ліквідності (не менше 40 %)	72.90	77.33	70.53	79.09	80.86	79.91
Н6 Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60 %)	35.88	91.19	94.73	90.28	89.11	86.14

Продовження таблиці 1

<i>I</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
Н7 Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25 %)	21.56	21.04	20.76	22.10	22.33	22.01
Н8 Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	169.21	161.20	164.46	172.91	172.05	250.04
Н9 Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (не більше 5 %)	0.93	0.81	0.57	0.37	0.36	0.13
Н10 Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (не більше 30 %)	3.31	2.25	2.51	2.41	1.63	1.37
Н11 Норматив інвестування в цінні папери окремо за свою установою (не більше 15 %)	0.07	0,05	0,05	0.09	0.04	0.01
Н12 Норматив загальної суми інвестування (не більше 60 %)	3.12	3.35	3.24	3.48	3.15	2.97

Джерело: [8]

Наведені в табл. 1 показники дозволяють зробити висновки про фінансову стабільність банківського сектору України. Попри загальне задовільне значення встановлених економічних нормативів в цілому по банківській системі України, наявні непоодинокі випадки невиконання та недотримання нормативів окремими комерційними банками, що є індикатором потенційної загрози втрати ліквідності та платоспроможності, а відтак і погіршення стійкості фінансового стану цими установами. Така ситуація збільшує кількість банків, віднесених Національним банком України до категорії проблемних, а це, відповідно, є потенційною загрозою для безпеки та стабільності всієї банківської системи.

В умовах фінансово-економічної, політичної кризи суттєво зростає кількість банків, віднесених до категорії неплатоспроможних. Зокрема, в Україні за підсумками 2014 року кількість банків, які мають ліцензію НБУ, зменшилася на 17 банків і склала 163 банки, відкликано ліцензії у 18 банківських установ, до 39 банківських установ було запроваджено тимчасову адміністрацію, з них по 26 банках прийнято рішення про ліквідацію, в 13 працює тимчасова адміністрація [5].

Фінансова стабільність та надійність банківської системи може визначатися також і на основі таких критеріїв, як рівень достатності ліквідних активів, рентабельність чистих активів, питома вага проблемних кредитів у обсязі чистих активів банків, співвідношення обсягу вкладених та залучених коштів, питома вага ліквідних коштів у обсязі чистих активів,

співвідношення власного капіталу та зобов'язань банків, співвідношення високоліквідних коштів та поточних пасивів банків та ін.

Міжнародний валютний фонд при розрахунку фінансової стійкості пропонує власну методологію, що передбачає розрахунок показників достатності капіталу, якості активів, прибутку та рентабельності, ліквідності, чутливості до ринкового ризику. Рекомендовані МВФ індикатори фінансової стійкості дають уявлення про ринки, на яких здійснюють свою діяльність фінансові установи, а також дозволяють проводити оцінку та контроль за сильними сторонами та вразливими місцями банківської системи з метою підвищення її фінансової стійкості, зокрема зниження ймовірності краху банківської системи [10].

Як видно з табл. 2, показники фінансової стійкості банківської системи України вказують на вразливість вітчизняних банків до зовнішніх та внутрішніх ризиків і загроз. Свідченням цього може слугувати тенденція до зниження показників співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів, а також співвідношення регулятивного капіталу I рівня до зважених за ризиком активів. Дані показники вказують на проблему низького рівня капіталізації комерційних банків, що знижує рівень надійності банків в довгостроковій перспективі.

Таблиця 2. Основні індикатори фінансової стійкості банківської системи України

Показники		2010	2011	2012	2013	2014
I	2	3	4	5	6	7
I1	Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів	20,83	18,90	18,06	18,26	15,60
I2	Співвідношення регулятивного капіталу I рівня до зважених за ризиком активів	15,11	13,99	13,77	13,89	11,21
I3	Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу	29,17	25,76	36,03	30,65	61,07
I4	Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів	15,27	14,73	16,54	12,89	18,98
I5	Співвідношення кредитів за секторами економіки до сукупних валових кредитів					
	Резиденти	96,29	98,23	98,41	98,72	96,05
	Депозитні корпорації	3,36	4,71	2,80	1,99	1,14
	Центральний банк	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	Інші фінансові корпорації	1,70	1,92	1,90	2,05	2,38
	Сектор загального державного управління	1,12	1,00	0,68	0,63	0,46
	Нефінансові корпорації	63,53	67,13	71,01	73,48	72,42
	Інші сектори-резиденти	26,58	23,48	22,01	20,57	19,65
	Нерезиденти	3,71	1,77	1,59	1,28	3,95
I6	Норма прибутку на активи	-1,41	-0,62	0,47	0,24	-4,26
I7	Норма прибутку на капітал	-9,82	-4,22	3,15	1,68	-35,01

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7
I8	Співвідношення процентної маржі до валового доходу	65,98	63,07	64,15	58,56	48,46
I9	Співвідношення непроцентних витрат до валового доходу	61,89	68,26	61,45	65,95	59,85
I10	Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів	18,84	18,65	22,15	20,63	26,40
I11	Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань	91,19	94,73	90,28	89,11	86,14
I12	Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу	21,61	8,41	2,50	6,94	31,69

Джерело: [9]

Індикаторами проблем вітчизняної банківської системи можуть слугувати і показники, що характеризують ризикованість кредитного портфеля банків, зокрема співвідношення недіючих кредитів до капіталу та співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів. Суттєве зростання даних показників у 2014 р. порівняно з попередніми роками свідчить про серйозні проблеми забезпечення та підтримки якості кредитного портфеля, а також непродуманої агресивної кредитної політики банків.

Головними чинниками, що розбалансували та підрвали довіру до банківської системи України на сучасному етапі, стали військова агресія на сході України, інфляція, девальвація гривні, масова ліквідація банків. Ці причини спровокували панічні настрої серед вкладників комерційних банків та створили «ефект доміно», коли вилучення депозитів з одночасним неповерненням кредитних платежів призвело до численних проблем з підтриманням банківськими установами необхідного рівня ліквідності та платоспроможності, а відтак і банкрутств банків. Масовий відтік вкладів із банків, ажіотажне підвищення попиту на вільно конвертовану валюту привели до знецінення національної грошової одиниці, зумовили недотримання багатьма банками економічних нормативів, що регулюють банківську діяльність та ще більшою мірою погіршили фінансовий стан банківського сектору. В цих умовах більшість банків з метою недопущення масового відпліву коштів були змушені вдатися до непопулярних методів, зокрема встановити обмеження на видачу готівкових коштів, обмежити розрахунки з використанням платіжних карток та Інтернет-банкінгу тощо.

Разом з тим, для вітчизняної банківської системи характерний порівняно низький рівень капіталізації комерційних банків, що не

забезпечує належним чином їх фінансову стійкість. В умовах кризових явищ в економіці ця проблема постала особливо гостро. Внаслідок зниження платоспроможності позичальників зросли фінансові ризики банків та погіршилася якість банківських активів. Це призвело до зростання обсягів проблемної заборгованості у структурі кредитного портфеля, а відтак створило дестабілізуючий вплив на фінансову стійкість банківської системи.

Брак довіри до комерційних банків також суттєво загрожує фінансовій стійкості банківської системи. Для того, щоб повернути довіру населення та бізнесових кіл до банківського сектору, необхідно, в першу чергу, побудувати більш ефективні і прозорі механізми управління банківською системою. Це дозволить зупинити відтік депозитів, зменшити попит населення на іноземну валюту, а відтак і зупинити інфляційну спіраль.

Забезпечення надійності, стабільності та фінансової стійкості банківської системи України у подальшому залежатиме від:

- ескалації конфлікту на сході країни;
- стабілізації курсу національної грошової одиниці;
- ефективності реформування банківської системи;
- скасування встановлених НБУ адміністративних обмежень на грошово-кредитному, валютному ринку;
- відновлення та зміцнення довіри до банківського сектору з боку клієнтів комерційних банків;
- вирішення проблем із простроченою заборгованістю позичальників банків;
- підвищення та підтримки достатнього рівня власного капіталу комерційних банків.

За наявного позитивного вирішення вказаних умов можливо очікувати, що в найближчій перспективі спостерігатиметься покращення фінансового стану комерційних банків, зокрема відновлення до прийнятного рівня показників ліквідності, платоспроможності, достатності капіталу, структури активів, а відтак доходності та прибутковості. Вжиття Національним банком України заходів щодо виправлення поточної ситуації та мінімізації впливу банківських ризиків на банківську діяльність сприятиме зміцненню фінансової стійкості банківської системи.

Висновки. Для вирішення проблем забезпечення фінансової стійкості банківської системи необхідно сконцентрувати зусилля на таких заходах:

- розробити та впровадити дієві механізми підтримки державою банківської системи, зокрема проблемних банків;
- встановити чіткі та прозорі критерії виділення рефінансування комерційним банкам;
- розробити системні заходи з реструктуризації проблемних кредитів;
- збільшити гарантований рівень відшкодування депозитних коштів для вкладників комерційних банків

Досягти фінансової стабільності банківського сектору можливо за умови постійної координації дій на рівні уряду, Національного банку України та парламенту. Така інтеграція інститутів та прозорий економічний вектор розвитку сприятимуть зменшенню напруги у суспільстві, дозволять підвищити серед банківської спільноти упевненість в незмінності та ефективності економічних перетворень.

Окреслена система заходів щодо забезпечення надійності та підтримки фінансової стійкості банківського сектору буде ефективною за умови своєчасного виявлення, нейтралізації та запобігання впливу дестабілізуючих чинників, особливо в кризові періоди. Зазначені заходи спрямовані на створення передумов економічної стійкості і стабільного розвитку банківського сектору України. При цьому важливо забезпечити таке регулювання діяльності банківського сектору, яке, з однієї сторони, не обмежуватиме самостійності банків у формуванні стратегії їх розвитку та підтриманні на належному рівні фінансової стабільності, а з іншої – передбачатиме ряд жорстких вимог до банків, зокрема в частині ліцензування, дотримання економічних нормативів з метою захисту інтересів клієнтів банків від неефективного управління банківськими установами. А це, в свою чергу, сприятиме виходу на траєкторію стабільного зростання економіки держави в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Банківські слухання у Раді: економіці та населенню бракує довіри [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2015/02/150218_ukrainian_banks_parliament_az

2. Камуз А.О. Формування системи забезпечення стійкості банківської системи / А.О. Камуз // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2010. – Вип. 2. – С. 19-22.
3. Кочетков В.М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти: [Монографія] / В.М. Кочетков. – К.: КНЕУ, 2002. – 238 с.
4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-14 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
5. Аналітичний огляд банківської системи за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_4_kv_2014.pdf
6. Васюренко О. В. Моделі оцінки банківської діяльності для забезпечення стабільності банківської системи: монографія / О. В. Васюренко, О. М. Тридід, Г. М. Азаренкова та ін. – К. : УБС НБУ, 2010. – 322 с.
7. Колодізєв О. М. Забезпечення стабільності банківської системи на основі підвищення ефективності управління капіталізацією вітчизняних банків / О. М. Колодізєв, В. О. Лесик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUABS/2012_1/32_03_01.pdf
8. Значення економічних нормативів по системі банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=84901
9. Статистика індикаторів фінансової стійкості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44575
10. Показатели фінансової устойчивости. Руководство по составлению – Вашингтон, округ Колумбия, США: Международный Валютный Фонд, 2007 год. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/pdf/rus/guide.pdf>